

Centrul de Studii și Cercetări de Drept Privat
„Ion Dogaru”
Centrul de Cercetări Juridice Fundamentale
Facultatea de Drept din cadrul Universității din Craiova

**REVISTA DE ȘTIINȚE JURIDICE
SUPPLEMENT 2023**

Coordonator număr: Lect. univ. dr. Livia Călin

Vol. 44

Editat de **Universul Juridic S.R.L.**
Copyright © 2024 **Universul Juridic S.R.L.**
Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Universul Juridic S.R.L.

REDACTIE: tel./fax: 021.314.93.13
tel.: 0732.320.666
email: redactie@universuljuridic.ro

DEPARTAMENTUL tel.: 021.314.93.15
DISTRIBUȚIE: fax: 021.314.93.16
email: distributie@universuljuridic.ro

www.universuljuridic.ro

ISSN: 1454-3699

Principiile de publicare sunt postate pe site-ul revistei:
<http://drept.ucv.ro/RSJ>
Materialele pot fi trimise în vederea publicării pe adresa:
rsj@universuljuridic.ro

CONSILIUL MONDIAL AL BISERICILOR (CMB) CA SUBIECT DERIVAT AL DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC (DIP)

Pr. lect. dr. **Ioniță APOSTOLACHE**
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Universitatea din Craiova

Abstract

With a permanent connection into the progress of promotion the pace and social balance, WCC can be considered today as subject of International Public Law, with great openness to dialogue and conciliation, as well as impartial interpretation of the stringent problems and issues in economics, geo-politics, social, intercultural and interreligious Mondial background. The common connection is the unitary WCC character in the problematics which were discussed till today. Regarding this availability of this International Public Law institution can generate solutions in the juridical dynamic, in the purpose to interconnect and resolve some of inherent problems between the states. Concretely, the existence of an "Interreligious Relations and Dialogue", founded 1971, made it easier the possibility of interconfessional dialogue and also promoted the necessity to preventing some concrete difficulties related by "violence in the world, failure to comply the write of man, political tensions and religious intolerances".

Keywords: *World Council of Churches (WCC), International Public Law, Theology, Apologetics, Ecumenical Dialogue.*

1. Contextul integrativ și de apartenență juridică

Proximitatea derivată a identității Dreptului Internațional Public (DIP) s-a constituit în decursul timpului într-o pleiadă de instituții interactive, cu menirea de a promova principiile fundamentale, valorile și idealurile persoanei. Deși sunt îngărdite de o „capacitate limitată” de decizie și acțiune, „**fenomenul organizațiilor internaționale** marchează un pas important în direcția democratizării vieții internaționale; el constituie un fenomen caracteristic al epocii actuale, care influențează

¹ Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă, nutuapostolache@yahoo.com.

sensibil conținutul și formele politicii internaționale, încât se vorbește, în prezent, chiar de formarea unei ramuri speciale a Dreptului Internațional Public – Dreptul Organizațiilor Internaționale”.² La rândul său, definind ca identitate juridică această formă de identificare a DIP, specialiștii în domeniu afirmă că organizația internațională este „o asociație voluntară de state, creată pe baza voinței libere a participanților, în scopul de a realiza pentru bunăstarea comună, scopurile convenite, caracterizată printr-o activitate permanentă, dotată cu organe proprii și având atribuțiile și personalitatea internațională necesară îndeplinirii scopurilor pentru care a fost creată”.³

Condițiile prin care se poate afirma juridic o organizație internațională ca subiect derivat al DIP sunt indispensabil grefate pe *autoritatea unui tratat de drept internațional*, devenind astfel o prelungire firească a „*scopului și conținutului*” pe care acesta îl impune prin promovarea principiilor sale fundamentale. Pe de altă parte, prin actul de constituire, organizația a fost investită cu autoritatea „*să acționeze în cadrul relațiilor internaționale în nume propriu, adică, să dobândească drepturi și să-și asume obligații*”.⁴ Pentru îndeplinirea acestui mandat, organizațiile internaționale poartă în marea lor majoritate girul subiecților de drept din DIP, fiind socotite pe bună dreptate „*derivate ale acestora*”. În această situație, cea mai prezentă formă de manifestare este cea guvernamentală, deși cu o pondere mult mai mică, fiind integrată și varianta de ONG. Având astfel personalitate juridică deplină, aceste organizații beneficiază de mai multe drepturi cu incidență internațională, printre care este necesar să amintim: „*dreptul de a guverna activitatea propriilor organe interne, dreptul de a încheia tratate, dreptul de a înființa misiuni diplomatice permanente, dreptul delegație activă și pasivă, dreptul organizației și al funcționarilor ei de a beneficia de imunități și privilegii diplomatice, dreptul de a acționa pe plan internațional împotriva unui alt subiect de drept*”.⁵

Pe lângă aceste detalii de ordin tehnic, în rândul subiectelor colaterale sau derivate ale DIP există și o entitate cu un caracter atipic și o particularitate aparte: **Consiliul Mondial al Bisericilor (CMB)**. Înainte de a vorbi despre evidența sa juridică, trebuie să menționăm că această organizație internațională definește o mult mai veche sinergie a colaborării dintre Stat și Biserică, fundamentându-se pe necesitatea firească a unei manifestări extrinsece *in rem*.

În baza argumentului istoric, legătura dintre Stat și Biserică se afirmă încă din primele veacuri creștine. Și dacă cele dintâi manifestări ale DIP s-au ivit ca necesitate de dialog și colaborare intrastatală, oferindu-se de cele mai multe ori ca soluție de rezolvare a conflictelor armate și a raporturilor comerciale (în baza principiului: *pacta sunt servanta*), afirmarea interreligioasă este cu mult mai veche,

² Conf. univ. dr. Adrian Bogdan, *Curs de Drept Internațional Public*, Craiova, s.a., p. 70.

³ Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, *Drept internațional public*, Ed. Hyperion, București, 1993, p. 177.

⁴ Conf. univ. dr. Adrian Bogdan, *Curs de Drept Internațional Public*, p. 71.

⁵ Conf. univ. dr. Adrian Bogdan, *Curs de Drept Internațional Public*, p. 75.

regăsindu-se fie *sincretist* afirmată în vechile panteoane antice (la egipteni, greci și romani), fie în mod desăvârșit consacrată ca „*religio licita*” prin Edictul Sfântului Constantin cel Mare de la Mediolanum (313 d.Hr.). Pentru a ajunge să înțelegem formatul juridic al CMB-ului de astăzi, trebuie să avem în vedere parcursul istoric al relațiilor dintre Stat și Biserică. Astfel, din statutul de religie persecutată, „*creștinismul ortodox devine religie favorizată, iar în 380 devine religia oficială a Imperiului*”. În felul acesta, dincolo de incidența numeroaselor conflicte doctrinare și politice, Biserica Primară își păstrează autonomia dogmatică și cultică, integrându-se cu succes în structurile Statului Roman și primind titlul de „corporație (*corpus christianorum*)”. Organizarea ei se face „după modelul juridic al Imperiului acomodându-se legilor civile”, ținând pasul cu societatea de drept prin voința imperială. În consecință, „*sursa ultimă a dreptului pozitiv, atât civil, cât și ecleziastic, cel care confirmă, sancționează și promulgă inclusiv Dreptul Canonic, cel care are dreptul de a convoca Sinoadele Ecumenice (imperiale) și promulga oficial hotărârile lor, cel care până la începutul secolului VIII (până la izbucnirea crizei iconoclaste) confirma inclusiv alegerea papilor Romei Vechi, era în exclusivitate împăratul creștin (basileus en Christo). El acționa astfel în calitatea lui de icoană vie și reprezentant al lui Dumnezeu, al providenței și filantropiei divine pe pământ, și în funcția sa eshatologic – katechton – tică de întrupare a legii naturale și supranaturale în Lege însuflețită (lex animata) și garant al ordinii legale (taxis katonomon), stavilă eficientă în calea proliferării anomiei și ataxiei apocaliptice legate de apariția lui Antihrist. S-a produs astfel o fuziune între Dreptul Civil și cel Eclezial într-un singur Drept Nomo-Canonic, fapt care transforma automat virtuțile și viciile civile în virtuți și vicii religioase, și invers. Valoarea supremă fiind ordinea (taxis), iar vitruțea majoră fiind supunerea (peitharchia) față de autoritatea imperială și eclezială, nesupunerea devenea în același timp delict civil și păcat religios*”.⁶

În decursul timpului, juridicul relațiilor dintre Stat și Biserică s-a particularizat în funcție de tradițiile locale. Avem însă flux și reflux în materia relațiilor internaționale. Așa se face că, „*după căderea Romei, civilizația creștină s-a păstrat la Răsărit, în Bizanț, lucrurile stăteau cât se poate de rău în Apus. Lipsa împăratului a creat un vid politic pe care au încercat să-l umple triburile barbare. Totuși, în acest ev mediu întunecat Biserica apuseană a crescut în tărie, punându-se bazele creștinătății medievale de mai târziu*”.⁷ Occidentul crește așadar din punct de vedere juridic prin autoritatea Episcopului Romei, care ajunge să confirme sacramental și legitim poziția împăraților apuseni. Papalitatea devine astfel reperul unei politici internaționale, dominate tot mai mult de instabilitatea incursiunilor barbare. Un bun exemplu ar putea fi în acest sens Sfântul Grigorie cel Mare, papă al Romei (cca. 590 d.Hr.). Politician de carieră, el renunță la viața publică pentru împlinirea dezideratului monahal. Nu rămâne multă vreme departe de cetate, fiind

⁶ Ioan I. Ică jr, „Biserică, societate, gândire în Răsărit, în Occident și în Europa de azi”, în vol. *Gândirea socială a Bisericii*, coord. Ioan I. Ică jr, Germano Marani, Ed. Deisis, 2002, p. 22-23.

⁷ Jonathan Hill, *Ghid al istoriei creștinismului*, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2008, p. 158.

chemat în scaunul pontifical pentru lămurirea unor probleme politice stringente legate de invazia ostrogotă. „*Grigore s-a ocupat de finanțele Romei, de rezerva de hrană și apă, de asigurarea ordinii – chiar folosindu-i pe călugări pe post de paznici de noapte. A lucrat din greu pentru a asigura pacea cu lombarzii și a făcut rost de mari sume de bani pentru a-i răscumpăra de la ei pe prizonieri. Era diplomat, fiind capabil de compromis atunci când era necesar, dar era absolut incoruptibil. Totuși, Grigore credea că scopul principal era să îi ajute pe săraci, astfel a reorganizat finanțele Bisericii pentru a face acest lucru cu mai multă eficiență. El s-a autodenumit slujitorul slujitorilor lui Hristos, un titlu care a fost luat de toți papii de la el până în prezent*”⁸.

Mai târziu, lucrurile vor evolua pe filiera DIP, culminând prin înființarea Statului Vatican, cu recunoașterea suverană și politică a Sfântului Scaun. Cu alte cuvinte, prin tratatul de la Lateran, din anul 1929,⁹ Sfântul Scaun este certificat ca „subiect de drept internațional organizat din punct de vedere teritorial, cu trăsături specifice proprii, caracterul său teritorial fiind mai curând accidental, decât esențial. De fapt, din cauza poziției Papei de șef al unei organizații mondiale – Biserica Romano-Catolică – și nu pentru că papa este șeful unui Stat simbolic, Statele îi recunosc Sfântului Scaun calitatea de subiect de drept internațional”¹⁰.

Tradiția răsăriteană dezvoltă un cu totul alt specific de afirmare în dialogul dintre Stat și Biserică. Ducând mai departe binomul cezaropapist, grefat pe moștenirea unei pseudo-ascendențe bizantine, imperiul pravoslavnic al Rusiei a devenit astăzi imaginea atipică din istoria DIP. „Sistematizarea ideologică a acestei «utopii conservatoare», care privea spre trecut și condamna în bloc rațiunea în numele sentimentului, dreptul, instituțiile și normele în numele iubirii, capitalismul în numele obștii rurale, liberalismul în numele patriarhismului, modernitatea în numele tradiționalismului, Octidentul catolic și protestant corupt în numele Răsăritului autentic și al ortodoxismului, avea să fie făcută de slavofilism. Construcție ideologică de tip dualist – opusă occidentalismului modernizator de tip iluminist -

⁸ Jonathan Hill, *Ghid al istoriei creștinismului*, p. 168-169.

⁹ „Prin acordurile de la Laterano (1929), statul italian recunoaște proprietatea exclusivă și jurisdicția suverană a Vaticanului asupra a 44 ha din teritoriul Romei, inviolabilitatea sa, precum și dreptul de reprezentare diplomatică (prin nunții papali). Un nou tratat între Italia și Vatican, care înlocuiește angajamentele din 1929, este încheiat în 18 februarie 1984. În noul tratat se consideră abolirea relațiilor speciale instituite prin Tratatul de la Laterano, Biserica Catolică și statul italian fiind acum independente și suverane, catolicismul încetând a mai fi religia oficială a Italiei, iar predarea religioasă în școlile italiene devenind facultativă. La 1 februarie 2001, Papa Ioan Paul al II-lea promulgă legea fundamentală a Statului Vatican”. De acum înainte, Vaticanul are dreptul să „încheie tratate internaționale (mai ales concordate), este membru observator la organizații internaționale, conferințe internaționale etc.”. Cu toate acestea, atributele sale de subiect de drept internațional nu sunt depline, nefiind întrunite toate elementele deplinei statalității: „exercită jurisdicție suverană, dar nu are suveranitate deplină; are organizare administrativă în probleme religioase, dar serviciile publice aparțin statului italian; cetățenia Vaticanului este specială și funcțională (se dobândește în condiții determinate de rang și domiciliu și se pierde la dispariția acestor condiții fără ca să fie afectată cetățenia originară)” – vezi: Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept Internațional public. Sinteze*, ediția a IX-a – revizuită și adăugită, Ed. CH. Beck, București, 2018, p. 140.

¹⁰ Conf. univ. dr. Adrian Bogdan, *Curs de Drept Internațional Public*, p. 77.

, acesta înlocuia însă realitatea religioasă, socială, politică și istorică cu o ficțiune mentală menită să concilieze ideal tensiunile concrete existente în acestea. Pe fondul indiferentismului social și al investiției religioase a statului de către Ortodoxia oficială, care au constituit păcatul social comun al Bisericii și statului, acumularea acestor tensiuni și contradicții sociale nerezolvate pozitiv, ci doar reprimare autoritar, avea să conducă la triumful revoluției bolșevice din 1917 și la transformarea imperiului ortodox al țarilor în imperiul comunist al violenței, minciunii și al răului (denunțate de un A. Soljenițin) care a fost pentru șapte decenii Uniunea Sovietică”.¹¹

În decursul timpului, raportul Biserică-Stat a fost puternic influențat de fenomenul confesional, particularizat de dat aceasta ca surrogat în lăuntru dinamicii eclesiale. Afectate esențial de elementul dogmatic, mișcările apărute în lăuntru Bisericii au căutat tot mai mult afirmarea personală sub umbrela independenței juridice garantate de stat. Fenomenul, afectat în principal de „pierderea contactului cu dinamica proprie a vieții Bisericii”, a fost deopotrivă dublat de „decretarea de soluții separate și noi, unor probleme cu care Biserica nu simțea nevoia să se confrunte, sau făcuse deja și avea într-un fel o învățătură diferită”. Scindarea a generat pe de o parte probleme de doctrină, dar și majore sincope și diferențe în dialogul cu Statul (în special pe plan internațional). „Biserica Ortodoxă, singura care a rămas credincioasă Sinoadelor ecumenice și a urmat tradiția neștirbită a Bisericii una, sfântă, sobornicească și apostolească, s-a rugat mereu pentru unitate și a așteptat, răbdătoare, trezirea conștiințelor celor care s-au depărtat de ea. Un astfel de reviriment al conștiințelor s-a produs în veacul nostru, căpătând numele de Mișcarea ecumenică și mergând până la organizarea în forme instituționale, cum este **Consiliul Ecumenic al Bisericilor**”.¹²

II. Scurt istoric al Consiliul Mondial al Bisericilor (CMB)

Organizație de drept internațional, Consiliul Mondial al Bisericilor (CMB sau WCC – World Council of Churches) s-a înființat în anul 1948, la Amsterdam, în urma unui deziderat mai vechi, corelativ celor mai sus prezentate. În proximitatea acestui moment au existat două întâlniri de fundamentare, consacrate a două curente ecumenice activ cunoscute în acea perioadă: *Viață și Muncă (Life and Work)* și *Credință și Constituție (Faith and Order)*. Primul curent a fost creat în anul 1925, la Stockholm, în Suedia, la inițiativa teologului luteran Nathan Soderblom, având în vedere „îmbunătățirea legăturii dintre creștinism și societate”. Cel de al doilea curent ecumenist s-a concretizat în asociația *Credință și Constituție*, fiind fondat în 1927, la Laussane, în Elveția. De data acesta, anglicanul William Temple, liderul și inițiatorul acestei mișcări, urmărea predilect „apropierea și unirea Bisericilor

¹¹ Ioan I. Ică jr, *Biserică, societate, gândire în Răsărit, în Occident și în Europa de azi*, p. 38-39.

¹² Dr. Antonie Plămădeală, *Ca toți să fie una – Ut Omnes Unum Sint*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (IBMBOR), București, 1979, p. 14.

pe teren dogmatic”. Problematika inițiată a fost aprofundată în cuprinsul a altor două întruniri (Londra – 1937 și Utrecht – 1938), toate patru conducând spre finalizarea proiectului WCC din 1948, de la Amsterdam. „După crearea în acest an a CMB (WCC), alte grupări ecumenice s-au integrat în Consiliu: Mișcarea Misionară (Missionary Movement, fondată în anul 1921 de J.H. Oldham, parte a Consiliului din 1961) și Consiliul Mondial pentru educație creștină (World Council of Christian Education, creat în anul 1947, parte a CMB începând cu anul 1971). De la înființarea sa și până în prezent au avut loc 10 Adunări generale (General Assemblies) în cadrul Consiliului, cu următoarele teme: 1. **Amsterdam** (Olanda), 1948 – *Dezordinea omului și planul lui Dumnezeu*; 2. **Evanston** (SUA), 1954 – *Hristos – Speranța lumii*; 3. **New Delhi** (India), 1961 – *Iisus Hristos – Lumina lumii*; 4. **Uppsala** (Suedia), 1968 – *„Iată, Eu fac toate lucrurile noi”*; 5. **Nairobi** (Kenya), 1975 – *Iisus Hristos eliberează și unește*; 6. **Vancouver** (Canada), 1983 – *Iisus Hristos – Viața lumii*; 7. **Canberra** (Australia), 1991 – *Vino, Duhule Sfânt – reînnoiește întreaga creație*; 8. **Harrare** (Zimbabwe), 1998 – *Întoarcerea la Dumnezeu – bucurie și speranță*; 9. **Porto Alegre** (Brazilia), 2006 – *Doamne, prin harul Tău, transformă lumea*; 10. **Busan** (Corea de Sud), 2013 – *Dumnezeul vieții, condu-ne la dreptate și pace*”.¹³

În afara întâlnirilor prealabile, prima întrunire oficială sub autoritatea CMB/WCC a avut loc în Olanda, la Amsterdam, în anul 1948, în perioada 22 august – 4 septembrie. Intitulată sugestiv *„Dezordinea omului și planul lui Dumnezeu”*, pe lângă problematica teologică, reprezentanții organizației au avut în vedere dezbateră a câtorva importante aspecte de drept internațional, abordate în genere sub aspect interreligios. S-a menționat în mod special faptul că *„distincția dintre națiunile creștine și cele necreștine trebuie să fie înlăturată”*.¹⁴ Ideea a fost analizată pe larg și consemnată separat într-un capitol din Raportul oficial al întâlnirii, cu titlul: *„Atitudinea creștină față de evrei”*. Se disting astfel următoarele subpuncte: Contextul acestei propuneri de impact juridic venea „Comisia Bisericii de a predica Evanghelia în toată lumea”; „Înțelesul special al poporului evreu pentru credința creștină”; „Obstacole de depășit”; „Mărturisirea creștină către poporul evreu”; „Urgența creării statului Israel”, completate cu două recomandări adiacente („Către bisericile membre ale Consiliului Mondial” și „Către Consiliul Mondial al Bisericilor”). Contextualizând socio-politic tematica acestor propuneri, *„nu trebuie faptul că prima Adunare generală a Consiliului Mondial al Bisericilor a avut loc exact după încheierea celui de al Doilea Război Mondial, când milioane de evrei au fost uciși în timpul holocaustului”*. În același context, Raportul final al întrunirii a luat în calcul „problema înființării statului Israel”. Ca subiect foarte sensibil din perspectiva

¹³ Adrian Boldișor, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, p. 48-49.

¹⁴ Ans J. Van der Bent and Diane Kessler, „WCC Assemblies”, în *Dictionary of the Ecumenical Movement*, Second Edition, Edited by Nicholas Lossky, Jose Miguez Bonino, John Pobee, Tom f. Stransky, Geoffrey Wainwright, Pauline Webb WCC Publications, Geneva, 2002, p. 1232.

realităților socio-politice și culturale, existența Israelului ca stat independent reconfirma o realitate religioasă de la care pornesc și prin care se justifică toate elementele structurale ale acestui deziderat de Drept Internațional. „*Stabilirea statului Israel adaugă o dimensiune politică abordării creștinilor în ceea ce-i privește pe evrei și amenință să complice antisemitismul cu frica politică și dușmănia. Acest lucru se datorează mai ales dificultăților din teritoriul palestinian. De aceea, abordarea problemei nu trebuie să fie doar politică și socială, ci mai ales morală și spirituală, deoarece atinge însăși esența vieții religioase*”.¹⁵ În cadrul acestei prime întruniri a CMB se stabilește în consecință faptul că „*Indiferent de poziția ce va fi luată în stabilirea unui stat evreu și cu privire la drepturile sau greșelile evreilor sau arabilor, ale creștinilor evrei și creștinilor arabi implicați, Biserica are datoria să se roage și să lucreze pentru ordine în Palestina, pentru că face parte din planul nostru de a restabili ordinea*”.¹⁶

Această primă întâlnire de confirmare a CMB, de la Amsterdam (1948), accentuează un specific în dialogul interreligios, promovat în cadrul acestei Organizații de Drept Internațional, mergând spre concretizarea unor îndemnuri la pace, toleranță, înțelegere reciprocă și colaborare, în vederea depășirii barierelor sociale-politice-culturale de orice fel. Raportul final al întâlnirii reiterează astfel îndemnul Mântuitorului Hristos pentru înțelegere și pace între creștini și evrei, depășindu-se astfel problemele din trecut. „*Către consiliu, recomandările au în vedere observarea atentă a relațiilor ce se vor dezvolta între creștini și evrei, mai ales prin depășirea antisemitismului, prin dezvoltarea unei bune relații creștino-evreiești și prin o mai mare preocupare față de înființarea statului Israel*”.¹⁷

Confirmat din punct de vedere istoric, **dialogul iudeo-creștin** reprezintă cea mai veche preocupare a de Drept Internațional a Bisericii. Preocupări în acest sens se regăsesc la primii apologeti creștini, care au prevăzut efectele macro sociale ale acestui indispensabil deziderat. **Sfântul Iustin Martirul și Filosoful** (apologet creștin din secolul al III-lea) arată de pildă continuitatea și complementaritatea nomotetică a celor două tradiții, subliniind că „*Legea cea de pe Horeb este acum o lege veche și ea este numai a voastră, pe când cealaltă este, în genere a tuturor. Și, o lege care se dă împotriva unei legi o desființează pe cea dintâi, după cum și un testament care se face mai târziu, îl face de asemenea nelucrător pe cel dinaintea lui. Drept lege veșnică și finală și testament credincios, ne-a fost dat nouă Hristos, după care nu mai este nicio lege, niciun precept, nicio poruncă*”.¹⁸ Nedepășind niciodată sfera onestă a dialogului interreligios, Biserica Ortodoxă, în baza Dreptului Internațional, s-a exprimat întotdeauna împotriva oricărei tendințe

¹⁵ Adrian Boldișor, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios ...*, p. 55.

¹⁶ *The First Assembly of the World Council of Churches*, p. 163.

¹⁷ Adrian Boldișor, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios ...*, p. 55.

¹⁸ Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, „Dialogul cu iudeul Tryfon”, Cap. X-XI, în *Apologeti de limbă greacă*, traducere, introducere, indici și note de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Pr. prof. dr. Olimp Căciulă, Pr. prof. dr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 132, 134.

sau manifestări anti-semitiste, condamându-i pe toți cei care „*nu-i respectă pe evrei și încalcă porunca dragostei pe care Domnul nostru Iisus Hristos ne-a dat-o*”. Întrunirea de la Amsterdam beneficiase astfel de avantajul unei bogate tradiții de pacificare între cele două tradiții religioase. Un exemplu clar în acest sens este hotărârea Sinodului Bisericii Ortodoxe din Grecia care, prin **Enciclica din 1891**, a condamnat public pe toți creștinii care „*ardeau în public, în Vinerea Mare, simbolurile religioase evreiești*”. Se menționa în acest sens că „*această practică trebuie scoasă din viața poporului, subliniindu-se faptul că, în conformitate cu Evanghelia, creștinii trebuie să fie toleranți față de evrei, creația și copiii lui Dumnezeu. Ideea este preluată în alte două Enciclice, din 1910 și 1918. De-a lungul timpului, ortodocșii de toate naționalitățile au încercat să implementeze aceste recomandări, valabile nu numai pentru poporul grec, ci și pentru toți credincioșii ortodocși astfel, în numeroase situații din timpul Holocaustului, reprezentanții Bisericii Ortodoxe au îndemnat și au contribuit la salvarea evreilor. După perioada întunecată a celui de al Doilea Război Mondial, a fost dată de asemenea o Enciclică Patriarhală cu mențiuni legate de relația dintre ortodocși și evrei, valabile până în zilele noastre*”.¹⁹

Între problemele recente de Drept Internațional, puse în discuție în carul întâlnirilor CM, au fost și cele legate de consecințele actuale ale crizei economice și ecologice. Astfel, în cadrul întâlnirii CMB de la **Busan (2013)**, delegația Bisericii Ortodoxe au arătat că aceste aspecte de organizare internațională nu trebuie să fie „privite separat și nici desprinse de învățăturile creștine cu privire la creație și la locul și rolul omului în planul lui Dumnezeu. Acestea trebuie tratate de toate religiile împreună pentru a găsi un răspuns comun la problemele atât de importante pentru umanitate”.²⁰

III. CMB și „Drepturile omului”

Evaluarea legislativă a relațiilor interumane în domeniul Dreptului Internațional Public a avut dintotdeauna ca principal criteriu raportarea implicită la normele de juridicizare constituțională a statelor membre (ca principale subiecte ale DIP). Profund ancorate în aceste criterii, DIP a dezvoltat în decursul timpului capacitatea sintetică de raportare universală și general-valabilă la „valorile supreme ale persoanei umane”. Vorbim în consecință despre apariția și consacrarea „Drepturilor omului”, capitol esențial de asemenea în promovarea dialogului interreligios din cadrul CNB și totodată liant al acestei organizații cu structura juridică a DIP.

Din punct de vedere istoric, preambulul juridic al „Drepturilor omului” are reverberații începând cu izvoarele Dreptului roman. Profunda marcat de diferențele

¹⁹ Adrian Boldișor, „Orthodox-Christianity and Judaism in Dialogue – Modern and Contemporary Period”, în *Anthropology, Archeology, History and Philosophy Conference Proceedings*, vol. II, Albena Bulgaria, 24-30 August, 2016, p. 749.

²⁰ Petros Vassiliadis, „Orthodox Expectations from the 10th WCC Assembly: The Importance of Interfaith, Ecological and Economic Witness”, în: *Current Dialogue*, 55, September 2013, pp. 16-19.

sociale, care mergeau până la confundarea „*inter res et personam*”, reglementările antice dispuneau însă în materie de: libertate, cetățenie și statutul familial. „Prin urmare, se bucurau de personalitate completă numai cetățenii romani sefi de familie. Celelalte categorii de oameni liberi aveau capacitate mai restrânsă, în funcție de o serie de factori”.²¹ Cu toate că încercările de a găsi un echilibru între oamenii de diferite condiții sociale nu au lipsit în lumea veche, Dreptul a reușit abia târziu să găsească soluții echitabile, concretizate în drepturi cu aplicabilitate generică și universală. „*Antichitatea păgână, a cărei cultură ne-a lăsat unele lucruri admirabile, n-a putut să se ridice în general, în morală, decât până la nivelul unor maxime frumoase, ca ale stoicilor de exemplu, și al unor fapte generoase sau virtuți individuale, care constituiau însă excepții. Societatea nu s-a văzut niciodată și nicăieri cuprinsă și mișcată de idei mari, de sentimente sublime ca acelea care caracterizau viața uimitoare a creștinilor, de neînțeleasă iubire*”.²²

Din perspectiva DIP, „până după cel de al doilea război mondial, procesul de protecție a drepturilor omului prin instrumente juridice internaționale a avut un caracter fragmentar. El privea, printre altele, interzicerea traficului cu sclavi și a sclaviei, protecția victimelor războiului, a lucrătorilor industriali, a minorităților naționale, religioase. După al doilea război mondial se trece de la preocuparea asigurării protecției unor anumite categorii de persoane și a unor drepturi, la asigurarea protecției drepturilor omului în mod global. Documentele internaționale adoptate au fost fie cu caracter de declarații și **recomandări cu valoare moral-politică** (rezoluții ale unor organizații internaționale, planuri de acțiune care au influențat indirect legislația internă a statelor, cum ar fi Declarația Universală a Drepturilor Omului), fie **convenții internaționale cu valoare juridică obligatorie** (care au influențat direct legislațiile internaționale)”.²³

Reiterând ascendent o bogată istorie și filosofie juridică a preocupărilor pentru om și pentru îmbunătățirea statutului său în societate, Drepturile omului au parcurs etapele dialogului și schimbului de experiență dintre state, cuprinse în dinamica Dreptului Internațional. Există fără îndoială momente importante, consemnate în evoluția DIP, care (înainte de 10 decembrie 1948 - Declarația Universală a Drepturilor Omului), au statuat importanța și centralitatea persoanei umane în dinamica juridică globală. Ar fi de amintit în acest sens: încercările de legiferare din Anglia a drepturilor omului din 1689 - bazată pe diferențele de clasă; introducerea lor în Constituția SUA (1776-1789) - în contextul luptei pentru libertate, împotriva burgheziei; prin revoluția luminilor din Franța (1789); sau prin emanciparea socialistă a bolșevismului rusesc (din 1917). În majoritatea încercărilor pre-moderne, impunerea noului statut juridic venea pe filierea revoluționară și se impunea în baza

²¹ Emil Molcuț, *Drept privat roman. Terminologie juridică romană*, ediție revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 85.

²² Teodor M. Popescu, *Caritatea creștină în biserica veche*, în Revista „BOR”, nr. 1-3/1945, p. 21.

²³ Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept Internațional public. Sinteze*, p. 173.

numeroaselor încercări de emancipare socială și autonomire religioasă. Drepturile omului se juxtapuneau astfel „drepturilor divine ale monarhilor, întărite de autoritatea și sub patronajul bisericii. Acesta a fost principalul motiv pentru care învățătura Bisericii Romano-Catolice și Ortodoxe, precum și cea mai mare parte a teologiei protestante de pe continentul european, au respins multă vreme noțiunea de *drept* al omului, preferind mai degrabă termenul de *datorie*”.²⁴ Toate aceste documente oficiale se completează în DIP prin alte numeroase angajamente de apărare și promovare a drepturilor omului.²⁵

În perioada contemporană, **alte importante documente ale Drepturilor omului**, consacrate în de DIP sunt: Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948); Pactul internațional din 1966 privind drepturile economice, sociale și culturale; Convenția din 1979 cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei; Convenția din 1984 împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane și degradante; Convenția europeană din 1950 privind protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale; Carta socială europeană din 1961; Actul de la Helsinki din 1975; Documentul final al Reuniunii generale europene de la Viena, 1986-1989 etc.²⁶

Principalul element normativ al Drepturilor omului rămâne însă „**Carta ONU**”,²⁷ constituită spre a fi un „*sistem de protecție*”, întărită prin „*Declarația Universală a Drepturilor Omului*” (din 10 decembrie 1948) ca „*ideal comun de atins de către toate popoarele și națiunile*”. În conținutul prevederilor sale „Carta ONU” îndeamnă în esență la „respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți, fără distincție de rasă, sex, limbă sau religie” (art. 55).

În Constituția României, „Drepturile omului” sunt asimilate „*valorilor supreme*” ce rezultă din principiile fundamentale ale Democrației și liberalismului statal: „*România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989, și sunt garantate*” (art. 1, alin. (3)).²⁸ Cuvinte cheie în orice deziderat constituțional sau act de legiferare internațională, *libertatea și demnitatea* umană stau la baza

---

²⁴ Erich Weingärtner, “Human Rights” in: Nicholas Lossky, José Míguez Bonino et al. (eds.), *Dictionary of the Ecumenical Movement*, WCC Publications, Geneva 2002, p. 548.

²⁵ Adrian Boldișor, „Human Rights in Orthodoxy and Islam. A Comparative Approach”, în *RES* 7 (1/2015), p. 119.

²⁶ Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept Internațional public. Sinteze*, p. 181.

²⁷ Semnată la San Franciscă, în 26 iulie 1945, la încheierea Conferinței Națiunilor Unite pentru Organizația Internațională, a Carta a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945. Statutul Curții Internaționale de Justiție face parte din Cartă (publicată în MO din 26 iunie 1945; vezi: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19362>).

²⁸ *Constituția României. Convenția europeană a drepturilor omului. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, ediția a 16-a actualizată la 1 martie 2022, Ed. Rosetti, București, 2022.

tuturor drepturilor și libertăților omului: *dreptul la viață* (Art. 2); *interzicerea torturii* (Art. 3); *interzicerea sclaviei și a muncii forțate* (Art. 4); *dreptul la libertate și la siguranță* (Art. 5); *dreptul la un proces echitabil* (Art. 6); *nicio pedeapsă fără lege* (Art. 7); *dreptul la respectarea vieții private* (Art. 8); *libertatea de gândire, de conștiință și de religie* (Art. 9); *libertatea de exprimare* (Art. 10); *libertatea de întrunire și asociere* (Art. 11); *dreptul la căsătorie* (Art. 12); *dreptul la un recurs efectiv* (Art. 13); *interzicerea discriminării* (Art. 14); *derogarea în caz de stare de urgență* (Art. 15); *restricții ale activității politice a străinilor* (Art. 16); *interzicerea abuzului de drept* (Art. 17); *limitarea folosirii restrângerii drepturilor* (Art. 18).²⁹

Profesorul Dan Claudiu vede în principiul de demnitate elementul cheie de întrepătrundere a dreptului constituțional cu DIP. **„Această poziție de pivot între libertate și egalitate pe care o are demnitatea umană”** – menționează profesorul Dănișor – *„este echivalentă în actele internaționale adoptate la nivel global sau regional în materia drepturilor omului. Astfel, atât Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948, cât și pactele internaționale relative la drepturile civile și politice, respectiv economice și sociale, stipulează că «recunoașterea demnității interne tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății», pactele afirmând apoi că drepturile omului «rezultă din demnitatea inerentă persoanei umane». Declarația americană a drepturilor și obligațiilor omului, după ce afirmă că «toți oamenii se nasc liberi și egali din punctul de vedere al demnității și drepturilor lor», stipulează că «dacă drepturile exaltează libertatea individuală, obligațiile exprimă demnitatea acestei libertăți». Carta africană a drepturilor și popoarelor consideră că «libertatea, egalitatea, justiția și demnitatea sunt obiective esențiale ale realizării aspirațiilor legitime ale popoarelor africane» și că «orice individ are dreptul la respectul demnității inerente persoanei umane». Iar Convenția Europeană a Drepturilor Omului, chiar dacă nu face referire directă la demnitate ca pivot între libertate și egalitate, este impregnată de același spirit, odată ce egalitatea, bazată pe interzicerea excluderii datorată rasei, sexului, culorii, limbii, religiei etc., este considerată ca făcând parte integrantă din fiecare articol care consacră drepturi sau libertăți».³⁰*

În cadrul întâlnirilor CMB abordarea tematică a „Drepturilor omului” a dobândit încă de la început o considerabilă prioritarizare, mai cu seamă în contextul dialogului interreligios. Considerate o veritabilă reiterare ontologică, dezbaterile s-a impus prin concretul de facto al constituției, realității și țelului persoanei umane. „Drepturile omului nu aparțin în mod exclusiv religiei creștine”, originea lor fiind din cele mai îndepărtate timpuri. Raportându-ne la poziția ortodoxă, trebuie să amintim că primele articulații concrete ale „Drepturilor omului” se găsesc negreșit în Sfânta

²⁹ *Convenția europeană a drepturilor omului*, Ed. Rosetti, București, 2022.

³⁰ Dan Claudiu Dănișor, *Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 51-52.

Scriptură. Pe lângă numeroasele prescripții ale Vechiului Testament, preluate cel mai adesea în contextul rigid al juridicității lor, Noul Testament promovează o paradigmă extrem de familiară codurilor legislative contemporane. În „**Predica de pe munte**” (Mt. Cap. 5), Mântuitorul Iisus Hristos statornicește principalele fundamente prin care se ghidează social și astăzi Biserica Ortodoxă. El reafirmă astfel, însă într-o formă mult mai profundă, valorile sociale statornicite în Legea Veche: 1. **dreptul la viață**: „*Ați auzit că s-a zis celor de demult: "Să nu ucizi"; iar cine va ucide, vrednic va fi de osândă. Eu însă vă spun vouă: Că oricine se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă; și cine va zice fratelui său: netrebnicule, vrednic va fi de judecata sinedriului; iar cine va zice: nebunule, vrednic va fi de gheena focului*” (Mt. 5, 21-22); 2. **Interzicerea torturii**: „*Ați auzit că s-a zis: "Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte". Eu însă vă spun vouă: Nu vă împotriviți celui rău; iar cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt*” (v. 38-39); 3. **Dreptul la un proces echitabil**: „*Ați auzit ce s-a zis celor de demult: "Să nu juri strâmb, ci să ții înaintea Domnului jurămintele tale". Eu însă vă spun vouă: Să nu vă jurați nicidecum nici pe cer, fiindcă este tronul lui Dumnezeu*” (v. 33-34); 4. **Interzicerea discriminării**: „*Ați auzit că s-a zis: "Să iubești pe aproapele tău și să urăști pe vrăjmașul tău". Iar Eu zic vouă: Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc*” (v. 43-44) etc.

Unul dintre cele mai relevante texte patristice care reflectă poziția Bisericii Ortodoxe față de „Drepturile omului” și totodată față de responsabilitățile și îndatoririle sale în societate este **Epistola către Diognet**. Conținutul apologetic al acestei adevărate capodopere a literaturii creștine din primele veacuri oglindește fără echivoc un deziderat pe cât de autentic, pe atât de actual, pe care omul zilelor noastre ar trebui să-l caute și să-l împlinească și astăzi în contextul juridic al demnității și libertății sale: „*Creștinii nu sunt aparte de ceilalți oameni nici prin țară, nici prin limbă sau îmbrăcăminte. Ei locuiesc în cetăți grecești sau barbare, potrivit cu casa în care trebuie să locuiască; ei respectă obiceiurile locale cu privire la haine, la mâncăruri sau la obiceiurile vieții. Ei trăiesc fiecare în țara lor, dar ca străini. Fiecare țară străină este țara lor și fiecare țară o țară străină. Ei trăiesc în trup, dar nu trăiesc după trup. Ei își trăiesc viața pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului. Creștinii trăiesc în lume, dar nu sunt ai lumii*”.³¹ Cu alte cuvinte, în virtutea drepturilor și obligațiilor sale, trăind în această lume, omul trebuie întotdeauna să fie „ajutor al omului” și, pe de altă parte, în calitatea sa de stăpân al creației, are datoria să se îngrijească, să protejeze, să respecte lumea (cosmosul) în care sălășluiește, ca sursă a existenței sale cotidiene. Mitropolitul Antonie Plămădeală,³² unul dintre membrii reprezentativi ai delegației Bisericii

³¹ *L'Épître a Diognet*, trad. H.I. Marrou, coll. „Source Chretiennes” (SC), 33, Paris, 1951, p. 65 și urm.

³² **Antonie (Leonida) Plămădeală**, mitropolitul Ardealului în perioada 1982-2005, a reprezentat BOR în anul 1970 în comitetul central al CMB, la Geneva. Din 9 decembrie 1979 a fost numit responsabil al BOR pentru relațiile externe, conducând din această calitate delegația teologilor români la întrunirile de dialog

Ortodoxe Române la întrunirile CMB, oferă o pertinentă contextualizare a statutului pe care omul îl are în contextul drepturilor, libertăților și obligațiilor sale: „*Omul este creația lui Dumnezeu. În această calitate solicită slujirea noastră. Este omul căruia Dumnezeu i-a creat altă ființă omenească spre a-i fi de ajutor ... Omul de astăzi vrea să stăpânească pământul. Dar tocmai asta i-a pus Dumnezeu în vedere să facă. Trebuie doar să i se amintească acest lucru. Să știe că îl stăpânește cu mandat de la Dumnezeu, căci pământul este al lui Dumnezeu, cum spune Scriptura. Dar să ne întoarcem la concret. Cu acest om al zilelor noastre, trebuie să mergem împreună, sau să ne declarăm în contratimp cu el? Ce ar însemna contratimpul? Să ne izolăm, să ne prefacem în bisericuță, sa ne retragem în ghettou și să vedem acolo de credința noastră. Dar astăzi nimeni nu mai gândește așa. A ne retrage din lume, ar însemna a ascunde lumina sub obroc ... A fi creștin în timp sau în contra-timp, nu este sau-sau, ci, oricât de paradoxal ar părea, este și-și: a fi și cu timpul, și în contratimp*”.³³ Mitropolitul ortodox, membru permanent al delegației BOR în cadrul întrunirilor CMB, își exprimă convingerea că datoriile confesionale nu se sustrag nici pe departe obligațiilor juridice, culturale și sociale subliniate și articulate prin „Drepturile omului”. Datoria CMB, prin această manifestare ca subiect derivat al DIP, rămâne în esență de lămurire și facilitare a unor probleme de dialog interreligios.

IV. În concluzie

Ținând cont de toate premisele istorice, socio-culturale și politice, dar și de elementul juridic, CMB îndeplinește toate condițiile de subiect derivat al DIP. Specificul ei, unul preponderent religios și interconfesional, a câștigat tot mai mult în capacitatea de mediere, devenind ca posibilitate viabil pentru situațiile complicate și fără ieșire din cadrul DIP. Foarte multe elemente tematice, dezbătute în cadrul conferințelor CMB au o legătură directă cu DIP, amintind aici: problematica antisemitismului, criza economică și ecologică, drepturile și libertățile omului. Mai mult, unele fundamente de drept pot fi, în mod onest, tributare principiilor religioase și interreligioase.

Cu o legătură permanentă în promovarea păcii și a echilibrului social, CMB se evidențiază astăzi ca subiect de DIP, cu deschidere spre dialog și conciliere, precum și spre interpretare imparțială a stringentelor probleme internaționale și de actualitate economică, geo-politică, socio și interculturală, și nu în ultimul rând interreligioasă. Numitorul comun este bineînțeles caracterul unitar al tuturor discuțiilor care s-au purtat până în prezent în cadrul CMB. În această disponibilitate, această organizație de DIP generează soluții pentru dinamica juridică internațională,

---

interreligios. În perioada 16-26 august l-a însoțit pe mitropolitul Nicolae Corneanu la sesiunea CMB de la Dresda, Germania.

³³ Dr. Antonie Plămădeală, *Ca toți să fie una ...*, p. 341-342.

reușind să capaciteze un alt fel de interpretare a problemelor inerente dintre state. În mod concret, existența unui „Program al Dialogului și Relațiilor Inter-religioase (Interreligious Relations and Dialogue)”, înființat în anul 1971, a înlesnit nu numai posibilitatea dialogului interconfesional, dar și necesitatea preîntâmpinării unor dificultăți concrete legate de „violența crescândă din lume, nerespectarea drepturilor omului, tensiunile politice și intoleranța religioasă”.

Analizat în ansamblul apartenenței sale la DIP, putem spune în rezumat că dialogul inter-religios, ca și componentă esențială a activității CMB, „a urmat un drum sinuos: de la acceptarea lui de către toate confesiunile creștine până la contestarea lui și scoaterea lui de pe agenda principală a întâlnirilor. Totuși, toate confesiunile creștine membre ale CMB apreciază necesitatea acestui dialog. Problemele apar când se discută despre locul pe care trebuie să-l ocupe: pentru unii, prioritatea este unirea tuturor creștinilor, apoi dialogul cu alte religii; pentru alții, aceste preocupări trebuie să ocupe același loc”.³⁴

---

³⁴ Prep. Univ. drd. Adrian Boldișor, „Importanța dialogului inter-religios pentru lumea contemporană”, în Revista *Mitropolia Olteniei*, nr. 1-4/2009, p. 202.

BIBLIOGRAFIE

- APOSTOLACHE, Pr. Dr. Ioniță, *Apologetica Bisericii primare*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2011.
- APOSTOLACHE, Pr. Lect. Dr. Ioniță, *Apologetica Ortodoxă – mărturisire și apostolat*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2017.
- BOGDAN, Conf. univ. dr. Adrian, *Curs de Drept Internațional Public*, Craiova.
- BOLDIȘOR, Prep. Univ. drd. Adrian, „Importanța dialogului inter-religios pentru lumea contemporană”, în *Revista Mitropolia Olteniei*, nr. 1-4/2009.
- BOLDIȘOR, Adrian, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015.
- BOLDIȘOR, Adrian, „Human Rights in Orthodoxy and Islam. A Comparative Approach”, în *RES 7*, 1/2015.
- BOLDIȘOR, Adrian, „Orthodox-Christianity and Judaism in Dialogue – Modern and Contemporary Period”, în *Anthropology, Archeology, History and Philosophy Conference Proceedings*, vol. II, Albena Bulgaria, 2016.
- Constituția României. Convenția europeană a drepturilor omului. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, ediția a 16-a actualizată la 1 martie 2022, Ed. Rosetti, București, 2022.
- DĂNIȘOR, Dan Claudiu, *Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale*, Ed. Universul Juridic, București, 2009.
- ECOBESCU, Nicolae, DUCULESCU, Victor, *Drept internațional public*, Ed. Hyperion, București, 1993.
- HILL, Jonathan, *Ghid al istoriei creștinismului*, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2008.
- ICĂ jr, Ioan I., „Biserică, societate, gândire în Răsărit, în Occident și în Europa de azi”, în vol. *Gândirea socială a Bisericii*, coord. Ioan I. Ică jr, Germano Marani, Ed. Deisis, Sibiu, 2002.
- L'Épître a Diognet*, trad. H.I. Marrou, coll. „Source Chrétiennes” (SC), 33, Paris, 1951.
- MOLCUȚ, Emil, *Drept privat roman. Terminologie juridică romană*, ediție revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2011.
- NĂSTASE, Adrian, AURESCU, Bogdan, *Drept Internațional public. Sinteze*, ediția a IX-a – revizuită și adăugită, Ed. CH. Beck, București, 2018.
- PLĂMĂDEALĂ, Dr. Antonie, *Ca toți să fie una – Ut Omnes Unum Sint*, Ed. IBMBOR, București, 1979.
- POPESCU, Teodor M., *Caritatea creștină în biserica veche*, în *BOR*, nr. 1-3/1945.
- SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL și FILOSOFUL, „Dialogul cu iudeul Tryfon”, în *Apologeți de limbă greacă*, traducere, introducere, indici și note de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Pr. prof. dr. Olimp Căciulă, Pr. prof. dr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1997.
- VAN der BENT, Ans J., KESSLER, Diane, „WCC Assemblies”, în *Dictionary of the Ecumenical Movement*, Second Edition, Edited by Nicholas Lossky, Jose Míguez Bonino, John Pobee, Tom f. Stransky, Geoffrey Wainwright, Pauline Webbm WCC Publications, Geneva, 2002.
- VASSILIADIS, Petros, „Orthodox Expectations from the 10th WCC Assembly: The Importance of Interfaith, Ecological and Economic Witness”, în *Current Dialogue*, 55, 2013.
- WEINGÄRTNER, Erich, “Human Rights” in: Nicholas Lossky, José Míguez Bonino et al. (eds.), *Dictionary of the Ecumenical Movement*, WCC Publications, Geneva, 2002.